

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Карпенко Роман Валерійович

УДК 343.98 : 343.615 : 343.915

**РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ
ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ,
УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент

Лускатов Олександр Віталійович.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Лук'янчиков Євген Дмитрович,

Національний технічний університет України

«КПІ імені Ігоря Сікорського»,

професор кафедри інформаційного права

та права інтелектуальної власності;

кандидат юридичних наук, доцент

Варава Володимир Вікторович,

Університет митної справи та фінансів,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Захист відбудеться 13 червня 2019 року о 09-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26).

Автореферат розіслано 10 травня 2019 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.С. Березняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стаття 3 Конституції України наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме тому злочини проти життя та здоров'я особи є одними з наднебезпечних у сучасному суспільстві. Особливе занепокоєння викликають випадки заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, що вчиняються неповнолітніми. Особливістю таких злочинів є зухвалість, надмірна жорстокість, невмотивованість, з якою вони вчиняються. Тенденція зростання агресивної поведінки неповнолітніх, що проявляється останнім часом, є наслідком недостатньої профілактичної роботи соціальних служб, громадських організацій, правоохоронних органів тощо.

Недостатній рівень розслідування злочинів є іншим негативним фактором, що впливає на злочинну поведінку неповнолітніх, породжуючи в їхньому світогляді впевненість у безкарності вчинених діянь. Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України свідчить про значну кількість випадків заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. Так, у 2013 р. обліковано 8429 фактів заподіяння тяжких та середньої тяжкості та 50018 легких тілесних ушкоджень, у той час як повідомлення про підозру було вручено у 5669 та у 22528 випадках відповідно, 2014 р. – 7255 та 37840, повідомлень про підозру – 4557 та 17653, 2015 р. – 5973 та 34730, повідомлень про підозру – 3764 та 13764, 2016 р. – 5551 та 29959, повідомлень про підозру – 3438 та 12454, 2017 р. – 5173 та 23789, повідомлень про підозру – 3573 та 13452, за перше півріччя 2018 р. – 2203 та 13816, з яких повідомлення про підозру вручено у 1324 та 4826 кримінальних провадженнях. При цьому за участю неповнолітніх заподіяно тілесних ушкоджень у 2013 р. – 662, 2014 р. – 495, 2015 р. – 438, 2016 р. – 397, 2017 – 435, першій половині 2018 р. – 125. Аналіз наведених даних свідчить про значну кількість нерозкритих злочинів даної категорії (у середньому 47 % за п'ять років), в тому числі вчинених за участю неповнолітніх. Негативна ситуація з розслідування вказаних злочинів обумовлена низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, однією з яких є відсутність науково обґрунтованих та перевірених практикою рекомендацій з розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові розробки вчених, які присвятили свої роботи методиці розслідування окремих видів злочинів, зокрема Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, Р.С. Белкіна, І.О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, І.Ф. Герасимова, В.Г. Гончаренка, Г.І. Грамовича, Л. Я. Драпкіна, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, І.І. Когутича, О.Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В.О. Коновалової, В.П. Корж, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, Г.А. Матусовського,

С.І. Мінченка, О.В. Одерія, М.А. Погорецького, О.В. Пчеліної, О.Р. Ратінова, О.С. Саїнчина, М.В. Салтевського, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, Ю.М. Чорноус, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітька, Б.В. Щура, М.П. Яблокова та ін.

Окремі науковці приділяли увагу розслідуванню тілесних ушкоджень. Зокрема, це дослідження Н.І. Гуковської (1964 р.), Л.Д. Гаухмана (1975 р.), В.О. Ледащева (1977 р.), В.В. Вандишева (1987 р.), В.С. Бурданової (1989 р.), С.О. Сафронова (1999 р.), В.Г. Дрозд (2009 р.), В.В. Логінової (2012 р.), Т.О. Лускатової (2015 р.). Теоретичним проблемам розслідування та особливостям процесу доказування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх приділено увагу роботах О.О. Левендаренка (2003 р.), М.О. Карпенка (2004 р.), А.Б. Романюка (2004 р.), А.Є. Голубова (2005 р.), О.Ю. Хахуцяк (2006 р.), О.О. Андрєєва (2007 р.), С.М. Зеленського (2007 р.), Р.С. Холода (2007 р.), Г.В. Дідківської (2011 р.), С.В. Пастушенка (2011 р.), О.В. Сіренко (2012 р.), М.О. Пасеки (2013 р.), Д.А. Патрелюка (2014 р.), Б.Ю. Бистрицького (2016 р.), О.М. Процюк (2016 р.), С.В. Харченка (2016 р.), І.В. Сороки (2017 р.), Ю.В. Рудницької (2017 р.), К.В. Бахчева (2017 р.), І.Л. Калімбета (2017) та інших.

Серед досліджень проблем розслідування визначеної категорії злочинів слід відзначити такі. У дисертації В.Г. Дрозд «Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень» (Київ, 2009) на основі комплексного аналізу наукових джерел та практики розслідування злочинів визначено: якісні та кількісні показники елементів криміналістичної характеристики тяжких тілесних ушкоджень; типові способи заподіяння тілесних ушкоджень, встановлено ознаки їх відображення в слідах; особливості виявлення таких злочинів. У дослідженні В.В. Логінової «Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень» (Київ, 2012) наведено класифікацію заподіяння тілесних ушкоджень за криміналістичними ознаками; систематизовано типові слідчі ситуації та запропоновано відповідні ним напрямки розслідування. У свою чергу, К.В. Бахчев у роботі «Розслідування хуліганства, вчиненого неповнолітніми» (Дніпро, 2017) здійснив науковий аналіз хуліганства, одним з проявів якого є заподіяння тілесних ушкоджень, з урахуванням суб'єкта вчинення злочину – неповнолітнього, де виокремив криміналістично вагомні ознаки особи злочинця та потерпілого, визначив обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні даної категорії злочинів. Продовжуючи напрямок дослідження злочинів, вчинених неповнолітніми, І.Л. Калімбет у роботі «Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх» (Одеса, 2017) визначив організаційно-тактичні особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у провадженнях цієї категорії; окреслив систему та завдання, що вирішуються при проведенні окремих гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування групових

корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх.

Змістовний внесок у науку та практику протидії злочинності у зазначених роботах є беззаперечним. Однак особливостям методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, в їх роботах не приділялось достатньої уваги. Аналіз практики розслідування, теоретичних розробок методики розслідування заподіяння тілесних пошкоджень та злочинів, вчинених неповнолітніми, а також специфічність обстановки, способів учинення, мети, мотивів, знарядь заподіяння тілесних ушкоджень зумовили вибір та актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності Національної поліції України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, та у межах загальноуніверситетської наукової теми Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0118U100431).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є отримання наукового результату у вигляді теоретичних положень та практичних рекомендацій з розслідування тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. Для досягнення поставленої мети були сформовані такі завдання:

- визначити структуру криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми;
- встановити ознаки особи злочинця та потерпілого;
- визначити обстановку, в якій заподіюються тілесні ушкодження, виокремити способи та відповідні ним сліди вчинення злочину;
- сформулювати типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування та розробити комплекси дій, спрямованих на їх вирішення;
- визначити особливості тактики огляду за фактом заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми;
- виокремити організаційно-тактичні прийоми проведення допиту при розслідуванні;
- визначити види та форми використання спеціальних знань у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, що виникають під час розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми.

Предмет дослідження – розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми.

Методи дослідження складають комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, обраних відповідно до поставлених у роботі

мети і задач, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Основу методологічної бази дослідження став *діалектичний метод*, завдяки якому методика розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, розглядалась у сукупності та взаємозв'язку її елементів, їх впливі один на одного. *Формально-логічні методи* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) застосовувалися при розробці елементів криміналістичної характеристики злочину, а саме способів та слідової картини, обстановки вчинення злочину (підрозділ 1.3), характеристик особи злочинця та потерпілого (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий метод* використано при формулюванні основних категорій криміналістики на основі поглядів науковців (розділи 1, 2). *Системно-структурний метод* був застосований для визначення структури криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми (підрозділ 1.1), та визначення типових слідчих ситуацій і відповідних ним слідчих (розшукових) дій (підрозділи 2.2, 2.3). *Соціологічні методи* (анкетування, інтерв'ювання) було використано для підтвердження теоретичних розробок дослідження практичною діяльністю слідчих, оперативних працівників, прокурорів; *статистичні методи* (аналіз кількісних показників, зведення, групування) застосовано при обробці результатів анкетування респондентів, узагальненому аналізі матеріалів кримінальних проваджень та інших емпіричних матеріалів, що стосуються предмета дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України за 2013-2018 рр., зведені результати опитування 648 працівників правоохоронних органів України (464 слідчих, 126 працівників оперативних підрозділів, 58 прокурорів), матеріали 293 кримінальних проваджень з проблематики дослідження (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Черкаська та Чернігівська області).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній науці монографічним дослідженням методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. На основі здійсненого дослідження сформульовано ряд наукових категорій та практичних рекомендацій, зроблено конкретні висновки та пропозиції, які у своїй сукупності мають певний ступінь наукової новизни, зокрема:

уперше:

– визначено зміст кожного з елементів криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, а саме: способу вчинення злочину, слідової картини, обстановки злочину, особи злочинця та потерпілого, мотивів вчинення злочину;

– розроблено типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування з

урахуванням вчинення злочину у складі групи осіб та залежно від таких факторів: наявність чи відсутність підозрюваного; присутність свідків, очевидців події; наявність у матеріалах кримінального провадження доказової бази та ступеня її повноти; відношення підозрюваних до вчиненого ними злочину;

удосконалено:

– систему типових ознак, що характеризують особу злочинця, якими є соціально-демографічні; психофізіологічні; кримінальні;

– систему типових способів заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, зважаючи на наявність чи відсутність їх складових елементів: підготовки, безпосереднього вчинення та приховування;

– комплекси слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на вирішення типових слідчих ситуацій на початковому та подальшому етапах розслідування;

– процес використання спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, а саме: інспектора-криміналіста та судово-медичного експерта при проведенні огляду та освідування; психолога, педагога – під час проведення допитів для встановлення психологічного контакту та постановки запитань неповнолітньому;

дістало подальшого розвитку:

– концептуальні поняття та визначення окремих наукових категорій, а саме: криміналістичної характеристики; способу вчинення злочину; обставин, що підлягають встановленню; криміналістичної класифікації; типової слідчої ситуації;

– криміналістичне вчення про організацію та планування розслідування;

– теоретичні положення про періодизацію розслідування, обґрунтування поділення розслідування на два етапи: початковий і подальший, необґрунтованість залишення у структурі криміналістичної методики заключного етапу розслідування;

– тактичні прийоми та їх комбінації, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджені й надалі можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – для подальших досліджень наукових проблем розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, та як підґрунтя для розробки методики розслідування інших кримінальних правопорушень (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 16.05.2018);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Особливості розслідування злочинів», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій»,

«Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників і текстів лекцій, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу та криміналістики (акти впровадження Донецького юридичного інституту МВС України від 20.04.2018; Львівського державного університету внутрішніх справ від 15.05.2018, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 16.05.2018);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення роботи прокуратури, слідчих, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції України (акт впровадження Слідчого управління ГУ НП в Дніпропетровській області від 14.03.2018).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації викладено у наукових доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях і семінарах: «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (Одеса, 2014); «Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії» (Запоріжжя, 2014); «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (Одеса, 2014); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (Дніпропетровськ, 2014); Щорічна звітна конференція професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету (Одеса, 2014); «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов», (Кишинев, 2014); «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (Харків, 2014); «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (Дніпро, 2018).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у шістнадцяти наукових публікаціях за темою дисертації, з яких вісім у наукових журналах та збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук (у тому числі дві – у періодичних виданнях іншої держави), вісім тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, з яких основного тексту – 182 сторінки. Список використаних джерел налічує 214 найменувань і займає 21 сторінку, 4 додатки викладено на 30-и сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** визначено актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет дослідження, окреслено методи, що застосовувались для досягнення результату, а також наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне і практичне значення, апробацію результатів дисертації, надано відомості про наукові публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито поняття криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, її структура та зміст кожного з елементів.

У підрозділі 1.1 *«Структура криміналістичної характеристики, заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми»* на основі аналізу поглядів науковців на зміст та сутність криміналістичної характеристики окремого виду злочину розглянуто поняття та структуру криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми.

Незважаючи на думки окремих вчених щодо відсутності практичного значення криміналістичної характеристики, автор дотримується позиції більшості науковців щодо необхідності побудови такої характеристики. Адже її практичне значення є вагомим на початковому етапі розслідування у ситуації, коли відсутні або обмежені дані про особу злочинця.

Структуру криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, складають такі елементи: особа злочинця; особа потерпілого; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; час, місце та обстановка; слідова картина злочину.

Усі складові цієї категорії направлені на пошукову діяльність слідчого та мають значення при висуванні версій, складанні плану розслідування та для ефективного проведення початкових гласних і негласних слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 1.2 *«Характеристика особи злочинця, потерпілого та мотивів вчинення злочину»* розглянуто складові елементи, що формують характеристики особи злочинця та потерпілого, а також зазначено мотиви вчинення злочину як складову криміналістичної характеристики.

Автор досліджує особу злочинця, що спричиняє тілесні ушкодження, виділяючи три групи ознак: 1) соціально-демографічні: стать, вік, освіта, відношення до праці чи навчання, матеріальний стан, характеристики родини, місце проживання, житлові умови; 2) психофізіологічні: психологічні особливості (агресивність, ворожість до оточуючих, цинізм, інші негативні

риси характеру), у тому числі й психічні аномалії, наявність розумової відсталості, не пов'язаної із психічним захворюванням; умови проведення вільного часу; перебування на обліку у нарколога, психіатра; взаємостосунки з найближчим оточенням, контакти з раніше засудженими, наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників злочину; фізичний розвиток неповнолітнього; 3) кримінальні ознаки: наявність на обліку НП й фактів попередніх правопорушень, судимості; учинення злочину в групі.

Зазначений перелік властивостей було використано автором для формування криміналістично вагомих типових рис особи неповнолітнього злочинця, який спричиняє тілесні ушкодження. Типовий портрет неповнолітнього, який заподіює тілесні ушкодження, є таким: особа чоловічої статі у віці 16-17 років, з базовою середньою освітою, яка переважно ще навчається, мешкає у неповній родині, у місті, має власне (родинне) житло, вчинила злочин у стані сп'яніння, не перебуває на обліку в психоневрологічному чи наркологічному диспансері, гарно розвинена фізично, раніше не засуджена, діяла у складі групи.

На думку автора, для дослідження особи потерпілого доцільно обрати систему, за якою здійснювалось вивчення особи злочинця, але частково її відкоригувати щодо окремих ознак, враховуючи потенційну можливість побудови кореляційних зв'язків з іншими елементами криміналістичної характеристики та, в першу чергу, з особою злочинця.

Спричиняючи тілесні ушкодження, неповнолітні діють з таких мотивів: хуліганські чи бажання розважитись (47 % випадків), користь (19 %), врожнеча (16 %), помста (7 %), ревнощі (7 %), страх (4 %).

У підрозділі 1.3 «Обстановка заподіяння неповнолітніми тілесних ушкоджень, способи вчинення злочину та слідова картина» розглядаються типові місце, час, умови заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми.

Акцентовано, що сутність обстановки можливо розкрити лише на встановлення характеристик її складових, серед яких основними є час, місце та умови учинення. Вказані злочини вчинюють переважно на території поряд з безпосереднім місцем проживання, протягом всього року, але частіше навесні та влітку, з 18 до 24 годин у будні дні.

На місцях заподіяння тілесних ушкоджень неповнолітні найчастіше залишають сліди у вигляді кинутих об'єктів (знайдених до злочину та використаних у процесі його вчинення): каміння, дротів, дощок, гілок тощо, інструментів, пляшок тощо – 36 %; сліди біологічного походження – 15 %; мікрооб'єкти – 14 %; відбитки взуття – 13 %; рук – 12 %; знарядь – 7 %; транспорту – 3 % випадків.

Неповнолітні, які заподіюють тілесні ушкодження, переважно використовують неповноструктурні способи вчинення злочину, не

ускладнюючи їх діями з підготовки (здійснюється у 17 % випадків) та приховування (здійснюється у 16 % випадків).

Заподіюючи тілесні ушкодження, неповнолітні діють переважно (74 % випадків) не використовуючи знаряддя, засоби та інші методи, а завдають тілесні ушкодження частинами тіла. Серед способів із застосуванням знарядь засобів та інших методів (26 %) маємо вказати такі: використання «випадкового» (знайденого перед подією чи безпосередньо в ході її перебігу) знаряддя (10 %); холодної зброї (3 %); кухонного (5 %) та побутового (8 %) інструментів.

Розділ 2 «Характеристика етапів розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлюються типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів досудового розслідування та відповідні їм комплекси дій слідчого щодо їхнього вирішення.

У підрозділі 2.1 *«Планування розслідування та обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні»* надано поняття таких наукових категорій, як: планування та організація розслідування; обставини, що підлягають доказуванню; слідчі версії, а також визначено зміст даних категорій щодо розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми.

На підставі аналізу матеріалів слідчої практики встановлено, що первинна інформація надходить до органів поліції і є приводом для початку кримінального провадження щодо нанесення тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, міститься у заявах та повідомленнях громадян – 62 %. Серед них потерпілі сповіщають поліцію у 51 % випадках, 34 % складають заяви родичів (у більшості випадків коли тілесні ушкодження вчиняються щодо неповнолітніх), 15 % – заяви та повідомлення свідків та очевидців злочину. Іншими джерелами інформації про вчинення кримінального правопорушення є повідомлення державних та приватних медичних установ – 30 % (у випадках завдання тяжких та середньої тяжкості тілесних пошкоджень) та безпосередньо виявлені слідчим факти – 8 %. Слідчий може отримувати відомості про завдання тілесних ушкоджень під час розслідування інших кримінальних проваджень або з матеріалів, отриманих оперативними підрозділами.

Наголошується, що крім обставин, що підлягають доказуванню, передбачених ст. 91, потрібно також встановити обставини, передбачені ст. 485 КПК України. Наводиться розширений перелік обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. Встановлення обставин, що підлягають доказуванню, здійснюється шляхом перевірки версій. У підрозділі зазначено типові загальні та окремі версії, що висовуються під час розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми.

У підрозділі 2.2 «Характеристика типових слідчих ситуацій та програми дій на початковому етапі розслідування» докладно розглянуто погляди науковців на сутність типової слідчої ситуації як наукової категорії. Базуючись на аналізі думок науковців та з урахуванням даних судово-слідчої практики, криміналістичної характеристики злочину та за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, виділено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми.

Такими є такі слідчі ситуації: 1) у наявності достатні дані про подію злочину, підозрюваного або групу підозрюваних затримано на місці вчинення злочину, потерпілий звернувся із заявою до органів поліції та в змозі надати інформацію про подію, є свідки та очевидці (15 % випадків за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень); 2) у наявності достатні дані про подію злочину, підозрюваний або група осіб втекли з місця події, але потерпілий та свідки (очевидці) знайомі з підозрюваними та прямо вказують на їх можливе місцезнаходження, надають іншу інформацію про них (18 %); 3) в наявності достатні дані про подію злочину, підозрюваний або група осіб втекли з місця події, є інформація від свідків (очевидців) та потерпілого про ознаки злочинців, але їх місцезнаходження є невідомим (33 %); 4) інформація про подію злочину надійшла від потерпілого, на його тілі та одязі – ознаки нанесення тілесних пошкоджень, підозрюваний або група з місця події зникли, відсутня будь-яка інформація про них, їх місцезнаходження є невідомим, відсутні свідки (очевидці) (30 %); 5) подія злочину відбулася в минулому, інформація про подію надійшла до органів поліції від потерпілого або свідків (очевидців) чи виявлена безпосередньо органами слідства або оперативними підрозділами, дані про підозрюваних можуть бути або повними (особа відома) або частковими (є опис зовнішності, встановлено їх друзів, знайомих) (4 %).

Щодо кожної з цих ситуацій запропоновано перелік гласних та негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів щодо їх вирішення.

У підрозділі 2.3 «Типові слідчі ситуації та комплекси слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування» визначено мету і завдання подальшого етапу розслідування, також на підставі аналізу думок науковців окреслено типові слідчі ситуації цього етапу.

Спираючись на теоретичні положення криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, які свідчать, що більшість злочинів розглядуваної категорії вчинюються у групі, визначено типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування. Ними є такі: 1) у наявності дані, що вказують на вчинення злочину у групі, але затримано одну особу, якій повідомлено про підозру. Підозрюваний не визнає вини, хоча є фактичні дані, що вказують на вчинення злочину саме ним, відмовляється давати показання щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину (9 %); 2) підозрюваного затримано, він визнає свою провину, але замовчує

відомості щодо співучасників злочину. У матеріалах кримінального провадження недостатньо даних щодо інших учасників злочину, їх не затримано та доказів участі кожного з них недостатньо (14 %); 3) підозрюваний визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину. В наявності фактичні дані щодо інших учасників злочину, але їх не затримано (7 %); 4) затримано декілька учасників злочину. Є достатні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини, не називають інших учасників злочину та відмовляються співпрацювати зі слідством (12 %); 5) затримано всіх учасників групи, але вони не визнають або частково визнають свою вину у вчиненні злочину, у показаннях затриманих є розбіжності (35 %); 6) затримано всіх учасників злочинної групи, які повністю визнають свою вину у вчиненні злочину та співпрацюють з органами досудового розслідування (23 %).

Наведено розроблені комплекси слідчих (розшукових) та інших дій щодо кожної із зазначених слідчих ситуацій.

Розділ 3 «Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми» складається з трьох підрозділів, в яких розроблено організаційно-тактичні основи проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та допиту, а також визначено особливості використання спеціальних знань при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми.

У підрозділі 3.1 «*Організація і тактика огляду та освідування*» на основі аналізу наукових поглядів вчених-криміналістів встановлено організаційно-тактичні особливості вказаних слідчих (розшукових) дій.

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень щодо заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, автор доходить висновку, що під час розслідування проводяться такі види огляду: місця події (74 %); освідування (68 %); ділянок місцевості та приміщень, що не є місцем події (34 %); предметів (46 %); інші (3 %).

Найбільш вагомим видом огляду є огляд місця події. Організаційно-тактичні основи цього виду огляду розглядаються в роботі з урахуванням розроблених криміналістикою загальних вимог процесуального, організаційного і тактичного характеру, а саме: проведення огляду складом слідчо-оперативної групи під єдиним керівництвом у тісній взаємодії всіх учасників; своєчасність та невідкладність, об'єктивність, усебічність, повнота, цілеспрямованість та активність огляду; застосування техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань; використання оперативно-розшукової інформації та допомоги громадськості.

Автором також розглянуто дії кожного з учасників слідчо-оперативної групи залежно від етапів огляду: підготовчого, робочого та заключного.

Частіше за все при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, проводилось освідчування потерпілих з метою встановлення наявності тілесних ушкоджень (56 %). Освідчування підозрюваного (28 %) проводиться у двох випадках: для встановлення на тілі ушкоджень, якщо потерпілий чинив опір та міг їх заподіяти; для встановлення особливих прикмет (родимок, татуювань, шрамів тощо), якщо потерпілий їх помітив та може впізнати за ними злочинця. Іноді (5 %) проводиться освідчування свідків, як правило близьких родичів, друзів потерпілого чи підозрюваного, у випадках, коли вони намагаються запобігти бійці, перешкоджають здійсненню злочинних намірів та при цьому самі отримують тілесні пошкодження.

У підрозділі 3.2 «Особливості проведення допиту» розглянуто організаційно-тактичні прийоми проведення допиту різних учасників кримінального провадження: потерпілого, свідків, підозрюваного.

Особлива увага приділяється тактиці проведення допиту підозрюваного. У результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактами заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, автором визначено основні чинники, що впливають на тактику допиту підозрюваного, а саме: а) момент затримання: на місці вчинення злочину, через один чи декілька днів після події, коли пройшов значний проміжок часу; б) вікова категорія неповнолітніх та, відповідно, ступінь психофізіологічного розвитку неповнолітнього: 13-15 років, 15-17 років; в) умови виховання та соціального середовища неповнолітнього: неповні сім'ї, пияцтво та безробіття батьків, сімейні конфлікти, навчальні заклади у «небезпечних» районах міста або: забезпечені сім'ї, приватні та спеціалізовані навчальні заклади; г) ставлення підозрюваного до вчиненого злочину та, відповідно, обраної ним лінії поведінки: визнає провину повністю, частково, не визнає провини, надає правдиві показання, відмовляється від дачі показань, надає неправдиві або частково неправдиві показання.

Для виходу з конфліктних ситуацій, що складаються при допиті, автор дотримується системи тактичних прийомів, запропонованих Р.С. Белкіним: а) прийоми емоційного впливу; б) прийоми логічного впливу; в) тактичні комбінації. Серед інших тактичних прийомів, що застосовуються при допиті підозрюваного, як найбільш ефективні виділяються такі: спостереження за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями; втягування допитуваного у спір; розповідь слідчим версій про вчинені злочини або ймовірний розвиток подій; виявлення та використання конфліктів при вчиненні злочину групою осіб з метою розхитати єдність групи та протиставити її членів один одному; повторний допит за тим самим колом питань; застосування технічних засобів, що створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки показання, але й «психологічний клімат», у якому вони були отримані, та психологічно впливає

на злочинців.

У підрозділі 3.3 «Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні» акцентовано, що використання спеціальних знань є ефективним способом виявлення нової інформації за кримінальним провадженням, що слугує вагомим доказом у судовому розгляді справи.

У підрозділі приділено увагу використанню спеціальних знань у формі проведення експертизи. Сформульовано перелік судових експертиз, що можуть призначатися при розслідуванні тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми: судово-медичні: потерпілих (92 %), підозрюваних (12 %); судово-медичні речових доказів (26 %); судово-психіатричні (34 %); психологічні, психолого-психіатричні (4 %); медико-криміналістичні (5 %); трасологічні, в тому числі й дактилоскопічні (10 %); зброї: холодної (28 %), вогнепальної (7 %). Детально розглядається кожен з наведених видів експертиз із зазначенням предмета експертизи, об'єктів дослідження та ймовірних результатів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання, що полягає у розробці та науковому обґрунтуванні основних положень методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. Результати дослідження полягають у такому:

1. Визначено структуру криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, в якій виділено такі складові: особа злочинця; особа потерпілого; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; час, місце та обстановка; слідова картина злочину.

2. Встановлено ознаки особи злочинця та потерпілого. Типовий портрет неповнолітнього, який заподіює тілесні ушкодження, є таким: особа чоловічої статі у віці 16-17 років, з базовою середньою освітою, яка переважно ще навчається, мешкає у неповній родині, у місті, має власне (родинне) житло, вчинила злочин у стані сп'яніння, але не перебуває на обліку в психоневрологічному чи наркологічному диспансері, гарно розвинена фізично, раніше не засуджена, діяла у складі групи.

Потерпілі, яким неповнолітні заподіюють тілесні ушкодження, поділяються на дві категорії: а) неповнолітні у віці 13-17 років, знайомі з неповнолітнім нападником, слабо або середньо розвинені фізично; б) чоловіки у віці 18-39 років, які характеризуються таким чином: має вищу, середню спеціальну чи середню освіту, перебуває у шлюбі, працює або навчається, є місцевим мешканцем, знайомий зі злочинцем, під час нападу перебував у стані алкогольного сп'яніння, середньо розвинений фізично, не провокував своїми діями злочинця, але і активно йому не протидівав, раніше

судимим не був.

3. Визначено обстановку заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, основними з показників якої є місце та час вчинення злочину. Неповнолітні завдають тілесні ушкодження у таких місцях: відпочинку (парки, сквери, дитячі майданчики, прибудинкова територія); інших громадських місцях (вулиці, площі, підземні переходи, станції метрополітену); розважальних та заклади харчування (нічні клуби, дискотеки, бари, кафе, ресторани); місцях проведення дозвілля молоді (спортивні комплекси, гуртки, клуби); громадському транспорті (трамваї, тролейбуси автобуси, маршрутні таксі). У більшості випадків місця нанесення тілесних ушкоджень розташовані неподалік місця проживання неповнолітнього.

Найбільша кількість злочинів вчинюється ввечері з 18 до 22 години та вдень – з 12 до 18 години, рідше – вранці та вночі. Залежно від дня тижня з'ясовано, що злочини вчиняються переважно у суботу та неділю.

Систематизовано типові способи заподіяння неповнолітніми тілесних ушкоджень, що розглядаються як взаємопов'язані дії з підготовки, вчинення та приховування злочину. Встановлено, що при розслідуванні зазначеної категорії злочинів спосіб вчинення є неповноструктурним. Залежно від мети та мотивів злочину, особи злочинця та інших факторів можуть бути відсутніми підготовка та приховування злочину. Безпосереднього тілесні ушкодження завдаються: частинами тіла (руками, ногами, головою) – 74 %; холодною зброєю (ножі, біти, палиці, кастети) – 3 %; предметами побуту та інструментами (ножі, ломи, сокири, викрутки, молотки, монтування тощо) – 13 %; предметами, що випадково опинились на місці події, – 10 %.

Використання злочинцями певного способу вчинення злочину призводить до утворення різного роду слідів. Частіше за все на місці події виявляють сліди: випадкових об'єктів, знайдених до злочину та використаних у процесі його вчинення, та особисті речі злочинця (гудзики, гребінці, частини одягу – 36 %; біологічного походження (крові, слини, волосся, частин шкірного покриву) – 15 %; мікрочастки (волокна тканини одягу та взуття) – 14 %; сліди-відображення (рук, взуття, знаряддя злочину, транспортних засобів) – 35 %. Значна кількість належить ідеальним слідам, що містяться у показаннях потерпілого, свідків та очевидців – 76 %.

5. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) є дані про подію злочину, підозрюваного затримано на місці вчинення злочину, потерпілий звернувся з заявою до органів поліції та в змозі надати інформацію про подію, є свідки та очевидці; 2) є дані про подію злочину, підозрюваний втік з місця події, але потерпілий та свідки знайомі з ним та прямо вказують на його можливе місцезнаходження); 3) є дані про подію злочину, підозрюваний втік з місця події, є інформація від свідків та потерпілого про ознаки злочинців, але їх місцезнаходження невідомо; 4) інформація про подію злочину надійшла від потерпілого, на його тілі та

одязі – ознаки нанесення тілесних пошкоджень, підозрюваний з місця події зник, відсутня будь-яка інформація про нього, місцезнаходження невідоме, відсутні свідки; 5) подія злочину відбулася в минулому, інформація про подію надійшла до органів поліції від потерпілого або свідків чи виявлена безпосередньо органами слідства або оперативними підрозділами, дані про підозрюваних можуть бути або повними (особа відома) або частковими (є опис зовнішності, встановлено їх друзів, знайомих).

Спираючись на теоретичні положення криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, які свідчать, що більшість злочинів розглядуваної категорії вчинюються у групі, визначено типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування. Ними є такі: 1) у наявності дані, що вказують на вчинення злочину у групі, але затримано одну особу, якій повідомлено про підозру. Підозрюваний не визнає вини, хоча є фактичні дані, що вказують на вчинення злочину саме ним, відмовляється давати показання щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину; 2) підозрюваного затримано, він визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину. У матеріалах кримінального провадження недостатньо даних щодо інших учасників злочину, їх не затримано та доказів участі кожного з них недостатньо; 3) підозрюваний визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину. В наявності фактичні дані щодо інших учасників злочину, але їх не затримано; 4) затримано декілька учасників злочину. Є достатні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини, не називають інших учасників злочину та відмовляються співпрацювати зі слідством; 5) затримано всіх учасників групи, але вони не визнають або частково визнають свою вину у вчиненні злочину, у показаннях затриманих є розбіжності; 6) затримано всіх учасників злочинної групи, які повністю визнають свою вину у вчиненні злочину та співпрацюють з органами досудового розслідування.

6. Виокремлено тактичні та організаційні аспекти проведення огляду місця події та освідування при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. До основних організаційно-тактичних заходів огляду можна віднести такі: правильне визначення меж слідчого огляду; обрання порядку пересування місцем події під час огляду; обрання найбільш доцільних тактичних прийомів; вибір та підготовка технічних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину. Доцільним при огляді місця події є ексцентричний метод, що починається від центру, де знаходився потерпілий, і поступово оглядається територія навколо центру. Щоб виявити сліди на місці події, необхідно скласти модель події, після чого визначаються вузлові ділянки території, на якій виявлено сліди злочину. Сформульовано організаційно-тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час огляду місця події, зокрема: несвоєчасний виїзд слідчо-оперативної групи; неякісне виявлення, фіксація, вилучення слідів внаслідок застосування застарілих

техніко-криміналістичних засобів та некваліфікованих дій спеціаліста, несвоєчасне отримання оперативної інформації та її неналежне використання; спрощена схема складання протоколу, без деталізації та додатків.

7. Застосування тактичних прийомів при допиті залежить від ситуації, що склалася між учасниками допиту. Найбільш складним у тактичному плані є допит підозрюваного, що проходить, в основному, у конфліктній ситуації, коли він відмовляється від дачі показань або надає неповні, неточні або неправдиві показання. На підставі узагальнення матеріалів судово-слідчої практики визначено найбільш ефективні тактичні прийоми допиту неповнолітнього підозрюваного, а саме: встановлення психологічного контакту; вплив на позитивні сторони підозрюваного, переконання у неправильності обраної ним позиції; використання доказів, пред'явлення яких залежить від ситуації: за «зростанням» чи «зменшенням» сили; створення й зняття напруги; створення у допитуваного перебільшеного або, навпаки, зменшеного, залежно від ситуації, уявлення щодо поінформованості слідчого; демонстрація показань співучасників злочину, потерпілих і свідків та інших, в тому числі речових доказів; використання рефлексії допитуваного та спостереження за його поведінкою; використання конфліктів і протиріч у злочинній групі; застосування науково-технічних засобів та допомоги спеціалістів.

8. Охарактеризовано форми використання спеціальних знань при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, серед яких виокремлено дві основних: участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та призначення і проведення судових експертиз. Як спеціалісти при розслідуванні даної категорії кримінальних проваджень можуть залучатись: інспектори-криміналісти слідчих відділів поліції, судово-медичні експерти, психологи, психіатри для участі у проведенні таких слідчих (розшукових) дій: огляд, освідування, допит, обшук, слідчий експеримент. Найбільш розповсюдженим при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень є призначення експертиз. Серед них частіше за все призначаються: судово-медичні експертизи потерпілих та підозрюваних; судово-медичні речових доказів; судово-психіатричні; психологічні, психолого-психіатричні; медико-криміналістичні; трасологічні, в тому числі й дактилоскопічні; холодної та вогнепальної зброї.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Карпенко Р.В. Напрями використання спеціальних знань при розслідуванні тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *National law journal: theory and practice*. 2016. № 5 (21). С. 181-185.

2. Карпенко Р.В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет»*. 2016. № 5. С. 108-112. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2016/32.pdf.

3. Карпенко Р.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство та право*. 2016. № 9. С. 144-148.

4. Карпенко Р.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Том 2. № 4. С. 94-100.

5. Карпенко Р.В. Криміналістична характеристика заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 113-117.

6. Карпенко Р.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Держава та регіони*. Серія Право. 2016. № 3. С. 113-118.

7. Карпенко Р.В. Понятие и содержание специальных знаний, используемых при расследовании телесных повреждений, совершенных несовершеннолетними. *LEGEA ŞI VIAȚA*. 2016. № 11/2 (299). С. 38-41.

8. Карпенко Р.В. Характеристика етапів розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць*. 2018. № 2 (93). С. 131-136.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Карпенко Р.В. Деякі аспекти тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 4 квітня 2014 року)* / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. Т.С. Ківалова; ред. кол.: проф. А.Ф. Крижановський, проф.

В.Д. Берназ, проф. В.М. Дрьомін, проф. О.С. Кізлова, доц. А.А. Березовський, доц. Д.Г. Кравцов. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. С. 180-184.

2. Карпенко Р.В. Інформаційність слідової картини заподіяння неповнолітніми тілесних ушкоджень. *Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 18-19 квітня 2014 р.)* / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 260-263.

3. Карпенко Р.В. Вивчення особистості злочинця у ході розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 21. Ч. II. С. 32-33.

4. Карпенко Р.В. Невербальна інформація на попередній стадії допиту неповнолітніх. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали Міжнародного круглого столу (Одеса, 30 травня 2014 р.)* / відп. за вип.: проф. В.В. Тіщенко, доц. О.П. Вашук. Одеса: Юридична література, 2014. С. 90-94.

5. Карпенко Р.В. Криміналістична характеристика заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 31 жовтня 2014 р.)*. Дніпропетровськ: Середняк Т.К., Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 131-132.

6. Карпенко Р.В. Характеристика типових слідчих ситуацій та програми дій на початковому етапі розслідування тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: международная научно-практич. конференция (7-8 ноября 2014 г.)* / орг. ком.: Бужор В. [и др.]. Кишинев: Ин-т юрид. и полит., Акад. наук Респ. Молдова, Славян. ун-т. Ч. 2. 2014. С. 175-177.

7. Карпенко Р.В. Мотивы совершения телесных повреждений несовершеннолетними. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 р.)*. Харків: ХНУВС, 2014. С. 457-459.

8. Карпенко Р.В. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки: матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 177-179.

АНОТАЦІЯ

Карпенко Р. В. Розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2019.

У дисертації на монографічному рівні досліджено теоретичні та практичні аспекти розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. На основі системного аналізу аргументовано побудову криміналістичної характеристики злочину з поділом її структури на такі елементи: особа злочинця; особа потерпілого; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; час, місце та обстановка; слідова картина злочину.

Досліджено особу злочинця за соціально-демографічними, психофізіологічними та кримінальними ознаками. Зазначені групи ознак використано автором для формування криміналістично вагомих типових рис особи неповнолітнього злочинця, який спричиняє тілесні ушкодження. Сформовано ознаки потерпілого, враховуючи кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики та, в першу чергу, з особою злочинця. Визначено мотиви спричинення тілесних ушкоджень, якими є такі: хуліганські, бажання розважитись, корисні, ворожнечі, помста, ревності, страх.

Встановлено способи заподіяння тілесних ушкоджень, у складі яких часто відсутні підготовка та приховування злочину. Залежно від способу вчинення злочину залишаються відповідні сліди.

Визначено обставини, що підлягають доказуванню з урахуванням суб'єкта вчинення злочину, яким є неповнолітній. Сформульовано типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування. Проаналізовано визначені ситуації та розроблено комплекси проведення слідчих (розшукових) дій щодо їх вирішення.

Розроблено систему криміналістичного забезпечення проведення окремих видів огляду, а також допиту потерпілих, свідків, підозрюваних, що складається з організаційно-підготовчого етапу, комплексу тактичних прийомів, фіксації ходу і результатів проведення зазначених слідчих (розшукових) дій. Приділено увагу залученню спеціалістів під час проведення процесуальних дій з урахуванням участі неповнолітнього. Досліджено використання спеціальних знань у формі проведення експертизи. Визначено види експертиз при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми, та особливості їх призначення і проведення.

Сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення теоретичних і прикладних проблем методики розслідування злочинів, уточнено та сформульовано окремі наукові категорії криміналістики та кримінально-процесуального права.

Ключові слова: досудове розслідування, заподіяння тілесних ушкоджень, неповнолітній, криміналістична характеристика, слідча (розшукова) дія, слідча ситуація, тактика, тактичний прийом.

SUMMARY

Karpenko R. V. Investigation of bodily injuries committed by minors. – *The manuscript.*

The thesis is for candidate's degree of law on specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational-Search Activity. – The Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs, Dnipro, 2019.

The dissertation on the monographic level investigates the theoretical and practical aspects of investigating the infliction of bodily injuries committed by minors. On the basis of system analysis, the construction of the forensic description of the crime with the division of its structure into the following elements is grounded: the person of the offender; victim's person; motives; ways of preparation, execution and concealment; time, place and environment; trail picture of the crime.

Investigated the identity of the offender for socio-demographic, psychophysiological and criminal characteristics. The indicated groups of signs are used by the author to form criminalistic weighty typical features of a person of a juvenile offender who causes bodily harm. Characteristics of the victim are formed, taking into account correlation relations with other elements of forensic characteristics and, first of all, with the person of the offender. The motives for causing bodily injuries, such as hooliganism, desire to entertain, usefulness, hostility, revenge, jealousy, and fear, are determined.

The methods of causing bodily injuries, which often lack the preparation and concealment of a crime, are established. Depending on the method of committing the crime there are corresponding tracks.

The circumstances, which are subject to proof, are determined, taking into account the subject of the crime, which is a minor. The typical investigation situations of the initial and subsequent stages of the investigation are formulated. The defined situations are analyzed and complexes of investigation (search) actions on their solution are developed.

The system of forensic provision of separate types of inspection, as well as interrogation of victims, witnesses, suspects, consisting of the organizational-preparatory stage, a set of tactical receptions, fixing of the course and results of conducting said investigatory (search) actions was developed. The attention was paid to the involvement of specialists during the conduct of procedural actions, taking into account the participation of a minor. The use of special knowledge in the form of expert examination is explored. Determination of types of expertise in the investigation of infliction of bodily injuries committed by minors and features of their appointment and conduct.

Specific suggestions and recommendations aimed at improving theoretical and applied problems of the methodology of investigation of crimes are formulated, certain scientific categories of criminology and criminal-procedural law are specified and formulated.

Keywords: *pre-trial investigation, infliction of bodily injuries, juvenile, forensic characteristic, investigation (search) action, investigative situation, tactics, tactical tool.*